

ΒΑΣΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ

Οι φιλόσοφοι για να απαντήσουν σε οριακά ερωτήματα που αφορούν τη σκέψη και τη ζωή μας προσπαθούν:

Να ξεκαθαρίσουν γενικές και αφηρημένες έννοιες

Να αιτιολογήσουν βασικές πεποιθήσεις

Να διαμορφώσουν μια συνολική και συνεκτική θεώρηση του κόσμου και της θέσης του ανθρώπου μέσα σ' αυτόν

Να αναδείξουν αρχές και αξίες που θα ρυθμίσουν και θα δώσουν νόημα στη ζωή μας.

1. Διασάφηση γενικών εννοιών

Είναι αναγκαίο να κατανοήσουμε διάφορες γενικές και αφηρημένες έννοιες, π.χ. χρόνος, ελευθερία, δικαιοσύνη κλπ. για να φιλοσοφήσουμε.

Είναι πιθανό να έχουν άλλη σημασία στο πλαίσιο της επιστημονικής έρευνας και άλλη στο πλαίσιο της καθημερινής συζήτησης.

Εξετάζουμε αν μπορούμε να δώσουμε έναν ορισμό για να μη συγχέουμε τη μία έννοια με την άλλη.

2. Αιτιολόγηση βασικών πεποιθήσεων

Όταν φιλοσοφούμε απορούμε ακόμη και για τα αυτονόητα.

Οι φιλόσοφοι δε διστάζουν να μάς υπενθυμίζουν ότι οι αισθήσεις μας και η λογική μας συχνά σφάλουν και ότι ακόμη και τα προφανή μπορεί να αλλάξουν.

Μάς καλούν λοιπόν να προσπαθήσουμε να αιτιολογήσουμε ακόμη και τις πιο βασικές μας πεποιθήσεις, αυτές που αποκτήσαμε από την εμπειρία μας ή από την οικογένεια, το σχολείο κ.ο.κ.

Ακόμη κι αν αποτύχουμε να αιτιολογήσουμε τις πεποιθήσεις μας, καλό είναι να ξέρουμε γιατί αποτύχαμε.

3. Διαμόρφωση μιας συνολικής θεώρησης του κόσμου και της θέσης του ανθρώπου μέσα σ' αυτόν.

Η κοινή εμπειρία μας, η θρησκεία, οι επιστήμες, η τέχνη μάς φανερώνουν διαφορετικές όψεις του κόσμου, οι οποίες μπορεί και να συγκρούονται μεταξύ τους.

Η φιλοσοφία είναι η πνευματική δραστηριότητα που καλείται να μεσολαβήσει ανάμεσα σε αυτές τις «εικόνες» και να μας βοηθήσει να τις συμφιλιώσουμε, να τις ιεραρχήσουμε ή να εξηγήσουμε πώς σχετίζονται μεταξύ τους.

Από την αρχαιότητα οι φιλόσοφοι επιδιώκουν να συνδυάσουν τις διάφορες γενικές θεωρίες και αντιλήψεις και να διαμορφώσουν μια συνολική και λογικά συνεκτική θεώρηση του κόσμου και της θέσης του ανθρώπου μέσα σ' αυτόν.

Τα «μεγάλα» ερωτήματα για τη ζωή, το θάνατο κλπ. μπορούν να φωτιστούν.

Είναι πολύ δύσκολο να έχουμε μια γενική εποπτεία όλων αυτών που ξέρουμε ή νομίζουμε ότι ξέρουμε λόγω του καταγισμού των γνώσεων.

4. Καθοδήγηση της πράξης και οργάνωσης του τρόπου ζωής μας

Από την εποχή των σοφιστών και του Σωκράτη η φιλοσοφία φαίνεται να έχει και πρακτικούς στόχους.

Η ανάλυση και η διασάφηση των εννοιών, η αιτιολόγηση των βασικών πεποιθήσεων και η επεξεργασία μιας συνολικής θεώρησης του κόσμου και του ανθρώπου υποδεικνύουν αρχές και αξίες που θα ρυθμίσουν και θα νοηματοδοτήσουν τη ζωή μας. Η θεωρία πρέπει να καθοδηγεί και τις πράξεις μας.

Το πώς πρέπει να ζούμε ως άτομα, το πώς να συμπεριφερόμαστε ο ένας στον άλλον, το πώς να οργανώνουμε την κοινωνία και τους πολιτικούς θεσμούς απασχολούν και σήμερα τους φιλοσόφους.

Ιδιαίτερα για την αρχαιοελληνική σκέψη, η φιλοσοφία είναι και *τέχνη του βίου*.

ΕΝΟΤΗΤΑ ΤΡΙΤΗ: ΚΛΑΣΟΙ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ

Οι κλάδοι της φιλοσοφίας ορίζονται ή προσδιορίζονται με βάση τα φιλοσοφικά προβλήματα που καλούνται να συζητήσουν. Μεταξύ άλλων έχουμε τους εξής κλάδους:

Γνωσιολογία: είναι θεωρία της γνώσης σχετικά με τις δυνατότητες, τις πηγές, τα είδη και τις μεθόδους απόκτησής της.

Μεταφυσική ή οντολογία: ερευνά τη βαθύτερη υφή ή δομή ή σύσταση της πραγματικότητας. Είναι μια γενική θεωρία αυτού που υπάρχει ή σχετικά με το τι υπάρχει. Π.χ. *υπάρχει θεός, υπάρχει μεταθανάτια ζωή* κ.λπ.

Αξιολογία ή πρακτική φιλοσοφία: περιλαμβάνει την **ηθική**, την **πολιτική** φιλοσοφία και την **αισθητική**.

Ασχολείται με αρχές και αξίες που κατευθύνουν ή θέλουμε να κατευθύνουν τη ζωή μας.

Λογική: ασχολείται με τον τρόπο ή τη μέθοδο σκέψης. Λογίζεται συνεπώς ως *όργανο* της ορθής νόησης·

δηλαδή όργανο ή εργαλείο για να σκεφτόμαστε ορθά.

ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΑ

Για να υποστηρίξει κανείς τις απόψεις του ή τις ιδέες του χρειάζεται να χρησιμοποιεί επιχειρήματα.

Πώς οργανώνεται το επιχείρημα; Ξεκινάμε από τις **προκείμενες** [=προτάσεις με λιγότερο ή περισσότερο λογικό περιεχόμενο] και καταλήγουμε στο **συμπέρασμα**: συμπερασματική πρόταση.

Η λογική μας επιτρέπει να διακρίνουμε πότε ένα επιχείρημα είναι ή δεν είναι έγκυρο.

Έγκυρο είναι, όταν το συμπέρασμα συνάγεται κατ' αναγκαιότητα από αληθείς προκείμενες [δες τα παραδείγματα του εγχειριδίου σ. 11] .

Τα φιλοσοφικά επιχειρήματα δεν αναπτύσσονται μέσα στο θεωρητικό περιβάλλον των επί μέρους επιστημών, αλλά συγκροτούν τα στοιχεία τους από κοινές απόψεις. Επίσης χρησιμοποιούν συνήθως την καθημερινή γλώσσα και όχι κάποια ειδική ορολογία.

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ

Σε παλαιότερες εποχές δε γινόταν διάκριση μεταξύ φιλοσοφίας και επιστημών.

Από τη φιλοσοφία αποσπάστηκαν σιγά σιγά επιμέρους γνωστικά πεδία, τα οποία αργότερα αποτέλεσαν τη φυσική, τη βιολογία κτλ.

Παρά τη μεγάλη εξέλιξη των επιστημών, η φιλοσοφία εξακολουθεί να υφίσταται ως μια διαφορετική εκδήλωση του πνεύματος.

Διακρίνεται από τις επιστήμες ως προς: το βαθμό γενικότητας, την έμφαση στη διερεύνηση εννοιών, την επιμονή στη βαθύτερη αιτιολόγηση βασικών πεποιθήσεων και τη σημασία της για τη νοηματοδότηση της ανθρώπινης ύπαρξης.

Η φιλοσοφία προηγείται των επιστημών: έτσι μπορεί να συμβάλλει στη θεμελίωση των αρχών τους, στον προσδιορισμό των εννοιών τους, στην οργάνωση των μεθόδων τους.

Η φιλοσοφία όμως έρχεται και «μετά» από τις επιστήμες: δηλαδή συνοψίζει και ερμηνεύει και αξιολογεί τα πορίσματα των ερευνών τους.

Η φιλοσοφία δεν στέκεται «δίπλα» στις επιστήμες, δηλαδή δεν είναι μια παράλληλη επιστήμη, αλλά στέκεται «πάνω» ή «κάτω».

Η φιλοσοφική σκέψη δεν έχει τη γραμμική εξέλιξη που έχουν οι επιστήμες.

Επιστρέφει διαρκώς σε ερωτήματα που παραμένουν «ανοικτά» από τη φύση τους και προσπαθεί να τα φωτίσει.

Δεν μπορεί να αγνοεί την εξέλιξη της επιστημονικής προσέγγισης του κόσμου.

ΕΝΟΤΗΤΑ ΤΕΤΑΡΤΗ:ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

1. Αμφισβητήσεις της αξίας της φιλοσοφίας

Τα φιλοσοφικά ερωτήματα μας φαίνονται στην αρχή παράξενα, ενώ οι φιλόσοφοι επιμένουν υπερβολικά στην επεξήγηση εννοιών που θεωρούνται δεδομένες και στην αιτιολόγηση θέσεων που οι περισσότεροι δεχόμαστε χωρίς συζήτηση.

Για τον απλό άνθρωπο η φιλοσοφική αναζήτηση είναι κουραστική, γιατί ζητά να εμβαθύνουμε στα διάφορα ζητήματα.

Επίσης μοιάζει άσκοπη και ανώφελη, αφού δεν οδηγεί σε απτά αποτελέσματα.

Άλλοι πιστεύουν ότι η φιλοσοφική σκέψη είναι απρόσιτη και άλλοι ότι η φιλοσοφική ενασχόληση είναι χάσιμο χρόνου, γιατί δεν οδηγεί σε πρακτικά αποτελέσματα παρά αναλώνεται σε σχολαστικές συζητήσεις χωρίς αντίκρισμα.

Δεν παραγνωρίζεται και το γεγονός ότι η κριτική στάση του φιλοσόφου πολλές φορές θεωρείται επικίνδυνη, γιατί μοιάζει να υπονομεύει τη θρησκευτική πίστη, να κλονίζει βεβαιότητες, να αμφισβητεί τους πολιτικούς θεσμούς κ.λπ.

Παραδείγματα δίωξης ή καταδίκης φιλοσόφων

Η κριτική στάση που υιοθετούν οι φιλόσοφοι απέναντι σε βασικά ζητήματα θεωρείται από αρκετούς και επικίνδυνη, επειδή κλονίζει τη σιγουριά μας και ενδεχομένως υπονομεύει την πίστη μας στη θρησκεία, στις παραδόσεις και στους πολιτικούς θεσμούς της κοινωνίας μας.

Αναξαγόρας (αθεΐα), Σωκράτης (εισαγωγή στην κοινωνία «καινών δαιμονίων» και για «διαφθορά των νέων»), Πλάτων (αιχμαλωσία στη Σικελία), Τζορντάνο Μπρούνο (καύση στην πυρά λόγω αιρετικής διδασκαλίας), Σπινόζα (αφορισμός από την εβραϊκή κοινότητα του Άμστερνταμ), Καντ (απαγόρευση του βιβλίου του για τη θρησκεία), Μπ. Ράσελ (φυλάκιση λόγω της εναντίωσής του στη συμμετοχή της Βρετανίας στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο).

Αλληγορία του σπηλαίου

Η Πολιτεία περιλαμβάνει την Αλληγορία του σπηλαίου, με την οποία ο Πλάτων εξηγεί τη Θεωρία των Ιδεών του.

Σύμφωνα με τον αλληγορικό μύθο οι άνθρωποι ζούμε σαν φυλακισμένοι μέσα στις παραισθήσεις και τις αυταπάτες μας και δεν μπορούμε να γνωρίσουμε την αλήθεια γιατί μας εμποδίζουν τα δεσμά των αισθήσεων αλλά και τα δεσμά των εξουσιαστών, που χειραγωγούν τις αισθήσεις μας ώστε να αντιλαμβανόμαστε μόνο την πραγματικότητα όπως την καθορίζουν εκείνοι.

Κάποια στιγμή μερικοί δεσμώτες απαλλάσσονται επιτέλους από την επιρροή των δογμάτων, χάρη στην παιδεία και τον ορθό λόγο και επιτέλους με καθαρή σκέψη μπορούν να γνωρίσουν την αλήθεια βασιζόμενοι σε αποδείξεις.

2. Η χρησιμότητα της φιλοσοφίας

Η φιλοσοφία δεν είναι ούτε άχρηστη ούτε επικίνδυνη.

Μας βοηθά να αποφύγουμε τη σύγχυση εννοιών, να ανιχνεύσουμε απαντήσεις σε «μεγάλα ερωτήματα» της ύπαρξής μας, να συνειδητοποιήσουμε τα όρια της γνώσης μας και να διαμορφώσουμε συνολικές αντιλήψεις για τον άνθρωπο και τον κόσμο.

Εξάλλου η χαρά της διανοητικής έρευνας μας επιτρέπει να βγούμε από τη ρουτίνα της καθημερινότητας και να δούμε τα πράγματα από κάποια απόσταση.

Η μελέτη της φιλοσοφίας έχει πρακτική σημασία και συμβάλλει στην προσωπική ανάπτυξη του ατόμου και στην κοινωνική πρόοδο.

Η άσκηση στην επιχειρηματολογία οξύνει την κριτική μας ικανότητα, μας προστατεύει από λογικά σφάλματα και μας δίνει τη δυνατότητα να ελέγξουμε και να διορθώσουμε πολλές προκαταλήψεις.

Η φιλοσοφία διευρύνει τον πνευματικό μας ορίζοντα και μας φανερώνει θεωρητικές ή πρακτικές δυνατότητες που δεν είχαμε σκεφτεί προηγουμένως, όπως συνέβη στην περίπτωση του Νεύτωνα ή του Αϊνστάιν.

Και στον χώρο των νομικών και των πολιτικών συζητήσεων ο κριτικός ρόλος της φιλοσοφίας είναι πολύτιμος.

Οι φιλόσοφοι του Διαφωτισμού (Ρουσό, Λοκ, Βολταίρος) επεξεργάστηκαν τις ιδέες των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και του κοινωνικού συμβολαίου.

Σύγχρονοι φιλόσοφοι (Ράσελ, Σαρτρ, Μαρκούζε και Τσόμσκι) ήρθαν σε αντιπαράθεση με την πολιτική εξουσία.

Και στην προσωπική μας ζωή θα μπορούσαμε να βρούμε παραδείγματα που αποδεικνύουν ότι η φιλοσοφική συζήτηση μας βοήθησε να καταλάβουμε καλύτερα ένα πρόβλημα και να πάρουμε σωστότερες αποφάσεις.

Κάθε άνθρωπος θα αισθανθεί κάποια στιγμή την ανάγκη να «φιλοσοφήσει».

Πρέπει να προσπαθήσει να «φιλοσοφήσει» με μεθοδικότητα, σοβαρότητα και λογική αυστηρότητα στη σκέψη του.

ΕΝΟΤΗΤΑ ΠΕΜΠΤΗ: ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ

Η φιλοσοφική δραστηριότητα δεν βρίσκεται εκτός τόπου και χρόνου.

Κάποιοι φιλόσοφοι έχουν υποστηρίξει μάλιστα ότι τα φιλοσοφικά ερωτήματα καθορίζονται εξ ολοκλήρου από την εποχή και την κοινωνία μέσα στην οποία τίθενται.

Ακόμη κι αν τα ερωτήματα αυτά έχουν να κάνουν με σταθερά και υπερχρονικά δεδομένα (π.χ. γέννηση, θάνατος), εντούτοις ο τρόπος με τον οποίο διατυπώνονται και η έμφαση που τους δίνεται ποικίλλει από εποχή σε εποχή, από πολιτισμό σε πολιτισμό.

Προσωκρατικοί φιλόσοφοι (7ος και 6ος π.Χ. αι.) *Μεταφυσικά ή οντολογικά* ερωτήματα για την υφή της πραγματικότητας

Εποχή σοφιστών και Σωκράτη (5ος αι. π.Χ) Στροφή στην *πρακτική φιλοσοφία* και ειδικότερα στην *ηθική*

Κατά τον Μεσαίωνα (11ος – 15ος αι.) Κυριαρχούν *θεολογικά ερωτήματα* σχετικά με τη σχέση γνώσης και πίστης

Νεότερη εποχή από τον Ντεκάρτ μέχρι και τον Καντ (17ος – 18ος αι.) Στροφή στη *γνωσιολογία*

Χέγκελ (19ος αι.) Δίνεται έμφαση στη *φιλοσοφία της ιστορίας* και τονίζεται η σημασία της ιστορικής εξέλιξης της φιλοσοφικής σκέψης. Ο Χέγκελ πιστεύει ότι μπορούμε να κατανοήσουμε την ίδια την πορεία της ανθρώπινης ιστορίας μέσα από τη μελέτη αυτής της εξέλιξης.

Στα τέλη του 19ου και στις αρχές του 20ου αι. Νέα στροφή στις φιλοσοφικές αναζητήσεις (*φιλοσοφία της γλώσσας, λογική*), ενώ παράλληλα δίνεται έμφαση και στην *καλύτερη κατανόηση της ανθρώπινης ύπαρξης*.

Οι φιλόσοφοι δεν μπορούν να αγνοούν την ιστορία του ανθρώπινου στοχασμού.

Η μελέτη του παρελθόντος και των κοινωνικοπολιτικών συνθηκών που επικρατούν σε διάφορες ιστορικές στιγμές τούς επιτρέπει να ερμηνεύουν καλύτερα το πώς πρωτοεμφανίστηκαν κάποια προβλήματα και να παρακολουθούν τις διαφορετικές προσπάθειες για την αντιμετώπισή τους.